

NİZAMİ GƏNCƏVİ VƏ ONUN ƏSƏRLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN TÜRKCƏSİ

Aynur Nəzərova

AMEA Elm Tarixi İnstitutu “İnformasiya və tərcümə” şöbəsinin müdiri

xubanova77@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-9735-3149

XII əsr ölkəmizin siyasi və mədəni həyatında mühüm hadisələrlə zəngin bir dövr idi, Azərbaycan yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmışdı. Mütərəqqi ictimai formasiya əsaslarının və ona uyğun ideologiyanın meydana gəlməsi ilə eyni zamanda söz sənətində, incəsənətin digər sahələrində mütərəqqi ideyaların təbliğ edilməsi *intibah* poeziyasının yarandığından xəbər verirdi. XII əsr türk-Azərbaycan renessansının ən uca zirvəsində dayanan **Nizami Gəncəvi** həmin dövrün ən görkəmli nümayəndəsidir. Nizami yaradıcılığı, ümumiyyətlə, bəşəriyyətin bədii inkişaf tarixinin qızıl səhifəsidir.

Nizami dühasının ən əsas xüsusiyyəti doğma vətəni ilə, onun tarixi, mədəniyyəti, ədəbiyyatı ilə bağlılığıdır. O, təsvir etdiyi bütün hadisələri ana yurdu Azərbaycanla, doğulduğu Gəncə ilə əlaqələndirməyə çalışmışdır. Dünya poeziyasına bir-birindən dəyərli söz sənəti inciləri bəxş etmiş Gəncəli Nizami yaradıcılığında azərbaycançılıq özünü müxtəlif formalarda göstərir. Dahi mü-təfəkkirin yaradıcılıq genotipində həm də türkçülüyn, müsəlmançılığın, eləcə də müasirliyin möhtəşəm tarixi birliyi özünü qabarıq göstərir. Söz sənətinin korifeyi Nizaminin irsi nə qədər milli dəyər daşıyarsa, bir o qədər də bəşəri ideyaları təbliğ edir.

Gəncəli Nizami Azərbaycan şairidir

Şərq zəminində yetişən N.Gəncəvi türk dilindən başqa, ərəb, fars dillərini də mükəmməl bilirdi. Müəyyən tarixi şərait səbəbindən əsrlərini fars dilində yazsa da, mahiyyət etibarilə Nizami yaradıcılığı Azərbaycan mənliliyinin bədii ifadəsidir. Dil faktorunu əsas tutaraq şairin milli mənsubiyyətini təhrif edən Avropa şərqşünaslarının təkə Nizaminin fars dilində yazması fikirlərini irəli sürməsi, iddiaları absurddur. Nizamiyə fars prizması ilə baxılmasının əsas səbəbi də onun fars dilində

yazıb-yaratması ilə əlaqədardır və onun milli mənsubiyyəti barədə mübahisələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Amma hansı dildə yazmasından asılı olmayaraq hər kəs öz adı ilə çağırılır və tanınır. Nizami Tanrının bizə bəxş etdiyi töhfədir. Əsrlərdir tariximizə, mədəniyyətimizə qəsdlərin qarşısına sipər çəkmək gərəkdir. Hələ XII əsrdə bəşəriyyətə belə bir dahi bəxş etmiş Nizaminin və onun ədəbi irsinin həqiqi varisi olan Azərbaycan xalqının böyüklüyü bundadır ki, əsrlər boyu öz mədəniyyətini qoruyub və bu, imkan verib ki, biz xalq kimi, millət kimi milli-mənəvi dəyərlərimizi, milli mənsubiyyətimizi qoruya bilək. Sovet dövründə Nizami Gəncəvi kommunizm ideallarına uyğun təbliğ edilə də, indi Nizami Gəncəvini müstəqil Azərbaycan idealları işığında öyrənməli və təbliğ etməliyik, eyni zamanda yaradıcılığının türk dilinə, onun ağız ədəbiyyatına sənətkar bələdliyini daha dərinədən araşdırmalı, bu nöqtəyi-nəzərdən dilçilik elminin inkişafında müstəsna əhəmiyyətini göstərməliyik. Dahi Nizaminin mədəni sərvətimizə çevrilən əsərləri əsrlər keçsə də, özündə qədim mədəniyyətin incilərini qoruyub saxlayan mühüm mənbədir.

Nizamidə türklük

Nizaminin “Xəmsə”sinə daxil olan ilk əsəri “Sirlər xəzinəsi”ndə Qoca bir qadının Sultan Səncərə etdiyi xitaba diqqət yetirək:

“Türklərin çün yüksəldi dövlətləri,

Ədalətlə bəzəndi bütün elləri.

Madam ki, sən zülmə qulluq edirsən,

Türk deyil, qarətgar bir hindusan!”¹

“Bir zaman dağ kimi ucalan ədalətli Türk dövlətinin şöhrətini sən yıxdın, demək, sən türk deyilsən, yağmaçı bir hindusan”, - söyləyən N.Gəncəvi Sultan Səncərin timsalında türk hökmdarlarını türk düşüncəsinə və adət-ənənələrinə əməl etməyə çağırır, başqa tərəfdən isə Azərbaycanda bir Türk dövlətinin hakim olduğuna işarə etmişdir. Bu sözləri **deyən dahi Nizamiyə** “türk deyil” demək nə dərəcədə ağlabatandır? Nizami türk olmasaydı, türkün əzəmətini, şan-şöhrətini vəsf etməzdi.

Nizaminin dilində “türk” gözəl, mərd, ər ifadə edir, “türklük” deyəndə isə o, gözəllik, mərdlik, ərənlik deyir.² Şair özü milli mənsubiyyəti haqqında yazırdı:

“Atadan, babadan türk olmuşuq biz,

Fəzilət məclisində hər biri Qorg”.³

Həqiqi müsəlman, etnik mənşəyi azərbaycanlı, eyni zamanda Azərbaycan məkanında bəşəri ideyaların carçısı - söz mülkünün sahibi-əmiri Nizami Gəncəvi farsca yazsa da, qeyd etdiyimiz kimi, sənəti öz ruhu etibarilə Azərbaycanla bağlı idi. Nizaminin vətəni Gəncənin əhalisinin azərbaycanlı olması və azərbaycanca danışdıqları faktını XII əsr salnamələri sübut edir. Xatırladaq ki, həmin dövrdə danışmaq dili

türk dili idi, əhali bu dildə danışdı. Ərəb dili elm və din, fars dili isə poeziya dili hesab olunurdu. Təbii ki, orta əsr Şərq şeir dili sayılan fars dili böyük söz ustadından yan keçə bilməzdi. Fars dili saraylarda aparıcı dil olduğundan bu dildə yaranan ədəbiyyata xüsusi rəğbət var idi. Şairin fars dilində yazması eyni zamanda onun oxucu auditoriyasını genişləndirirdi. Məlumdur ki, şairin fars dilində yazması daha çox sifarişlə bağlı olmuşdur. Bu, dövrün siyasi və ictimai ziddiyyətlərindən irəli gəlirdi. Şirvanşah Axsitanın “Leyli və Məcnun”u fars dilində yazmaq tələbi onu qəzəbləndirmişdi. Hökmdardan gələn məktubda bu böyük məhəbbət dastanını fars dilində yazmaq tapşırılırdı və türk dilinin şah nəslinə yaraşmadığını qeyd edilirdi. Bu fakt sübut edir ki, Nizami “Leyli və Məcnun”dan əvvəl öz doğma Azərbaycan dilində sənət əsərləri yaratmışdır. Əgər belə deyildisə, Axsitan niyə şairə türkcə yox, farsca yazmaq əmr etmişdi? Nizami dil xüsusunda milli təəssüb keçirmişdir. Bu təəssübü göstərdiyi və bunun üçün şərait olsaydı, bəlkə də sevgili yurdunun danışdığı və özünün də obrazlı şəkildə “həqiqət dili” dediyi türk dilində yazardı.⁴ Sonra “Yeddi gözəl” əsərində şair bu məsələyə bir daha toxunmuşdur:

“Dilcə şerimizdə olsa da kəsir,

Mənaca böyükdür ondakı təsir”.⁵

Zəmanədən şikayətlənən şair gileylənərək yazırdı:

“Türkcəmi bu həbəşlikdə alan yox,

Dovğayı bir yemək kimi sayan yox.”⁶

Burada aydındır ki, “türk” sözü türk dili mənasındadır. “Həbəş” burada xalqın cəhalət

¹ Nizami. Lirikalar. Sirlər xəzinəsi. s.153

²Санан Ибрагимов. Тюркство Низами, с.8

³“Qorg” şairin mənsub olduğu tayfanın adı olmuşdur.

⁴M.Ə.Rəsulzadə. Azərbaycan şairi Nizami, s.185

⁵N.Gəncəvi. “Yeddi gözəl”. Bakı, “Lider” nəşriyyatı, 2004, 336 s.

⁶Cavad Heyət. Kamillik zirvəsi. Bakı: Azərənəşr, 2009, 377 s.-səh. 90

və təəssübüdür, türk dilinin dövrün siyasi və ictimai təzyiqləri altında olmasıdır ki, xalq ana dilini bəyənmeməyə təhrik edilir. Nizami türkcə yazdığı dadlı türk dovğasına bənzədir. Ancaq cahillər onun dovğasını – türkcəsini anlamırlar. Zaman bu dadlı türk yeməyini, Gəncə dovğasını yeməyə hazır deyil.

Nizami Gəncəvi və onun əsərlərində Azərbaycan türkcəsi

Nizami türk atalar sözü və məsəllərini olduğu kimi fars dilinə çevirib əsərlərində istifadə etmişdir. Nizamişünaslar qeyd edirlər ki, Nizami əsərlərində fars bağlılığı yoxdur, o, əsərlərində öz doğma xalqının folklorundan faydalanmışdır və onun işlətdiyi zərb-məsəllər, atalar sözləri, frazeoloji birləşmələr azərbaycanlı təfəkkürünü ifadə edir.

Nümunə üçün bir neçə misal göstərək:

Hamımızın bildiyi atalar sözü: Söyüd ağacı bar verməz. Boş, meyvəsiz, barsız insanları söyüd ağacına bənzədən Nizami: “Gül ərəd bid, leykin bir nəgirəd” (Söyüd gül açar, amma bar verməz) deyir.

“Xosrov və Şirin”də rast gəldiyimiz “Böyüklər ilə baş-başa qoyma” Mahmud Kaşğarının “Divani lüğət-it-Türk” ensiklopedik əsərində Xaqani türkcəsində vardır: “Alplar birlə uruşma, bəylər birlə tutuşma”. Bu gün isə “Alplar (qəhrəmanlar) ilə vuruşma, böyüklerle duruşma”.¹

Nizami xalq məsəli “Qaradan artıq rəng olmaz” məsəlindən istifadə edərək yazır ki, qara qırmızı da ola bilər, ağ da:

“Siyəhra çorx çün kərd az rəngi
Çü balayi-siyahi-ma bərəd rəng.”

Burada kömürün yarıb od olduqda qızarmasını yuxarıda göstərilən misralarla

çox maraqlı ifadə edir və qara rəngin dəyişməsini insan həyatı ilə əlaqələndirir. Kömürün qırmızıya çevirməyi insanın qara tüklerini ağardan zəmanədən öyrəndiyini söyləyir.²

Və yaxud: “Öz çörəyini özgə süfrəsində yemə” atalar sözü Nizamidə “Özgələrinin süfrəsində öz çörəyini yemə, öz çörəyini öz süfrəndə ye” kimi qədim türk məsəllərindən qaynaqlanan müdrikanə atalar sözləri Nizami əsərlərində qədərincədir.

Bütün bunlar Nizaminin “həqiqət dili” dediyi öz ana dilinə sevgisi ilə bağlıdır və əsasən Azərbaycan həyatı və məişəti, xüsusən də Gəncə mühiti ilə bağlı sözlərdən ibarətdir. Bəzi sözləri isə Nizami fars sözlərinin müqabilində özü yaratmışdır. Həmin sözlərin fars dilində qarşılıqları vardır. Məsələn, mənşəcə fars dilinə məxsus olan “pərdə” sözü dilimizdə indi də işlənir. Nizami isə bu sözün əvəzinə “tutuq” (pəncərənin qarşısını tutan) sözü düzəldib işlədir.³ Lüğəti mənası gizli, bürünmüş, örtülmüş olan “pərdə” sözünü isə bəzən yuxu mənasında, bəzən isə Uca Allahın dərkedilməzliyi mənasında işlədir. Nizaminin dilində, həmçinin, məişətlə bağlı balınc, boşqab, qaşiq, qab, qazan, corab, çarıq, qayçı, döşək, düymə, ələk, qışlaq, yaylaq, qıfıl, tağar (ölçü), tuman, taba; yeməklə bağlı aş, dolma, qıyma, qaymaq, qatıq, kişmiş, fındıq, qurut, gilə, tutmac, armud; ordu ilə bağlı ordu, qoşun, süvari, çavuş, bölük, minbaşı, yüzbaşı, yaraq-yasaq, çadır, tufəng, çaxmaq və s. çoxlu sözlər işlədilmişdir.

Azərbaycanda Nizami Gəncəvi haqqında araşdırma aparən Həmid Araslı məqalələrində “Xəmsə”də 100-dən çox türk sözünün olduğunu arayıb tapmışdır və

¹ Cavad Heyət. Xəmsə”də türkcə sözlər. “Ədəbiyyat” qəzeti. 4 noyabr 2011-ci il. №41. səh.2

² H.Araslı. Nizamidə xalq sözləri, xalq ifadə və zərb-məsəlləri. SSRİ EA Xəbərləri, №8, 1942, səh.13

³M.Yusifov. Nizamidə azərbaycançılığın təməli. “Xalq” qəzeti, 13 noyabr 2011-ci il, səh.6

göstərir ki, yaylaq, qışlaq, köç, alaçıq, dağ, çirkin, sancaq, qırmızı, dolma, ələk, çadır, kömək və s. sözlərdən şair ustalıqla istifadə etmişdir.

Nizaminin azərbaycanca “Divan”ı

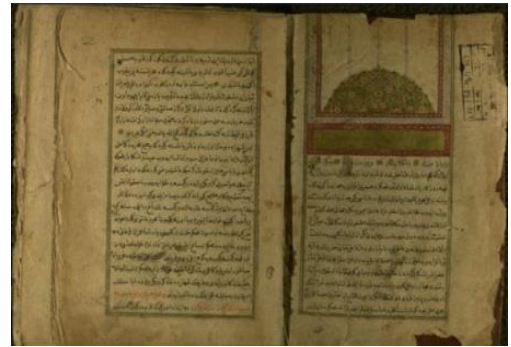

XV əsrdə fars-tacik alimi, təzkirəçi, ədəbiyyatşünas Dövlətşah Səmərqəndi özünün “[Təzkirətüş-şüəra](#)” kitabında qeyd etmişdir ki, mən Nizaminin iyirmi minlik divanını və türkcə şeirlərini görmüşəm.¹ Nizaminin divanı müəyyən zamanlarda Türkiyədə, Orta Asiyada, Səfəvi dövlətinin saray kitabxanasında olmuş, tarixçi Zəkəriyyə Qəzvini (XII əsr), klassik Azərbaycan ədəbiyyatının ən tanınmış nümayəndələrindən biri Saib Təbrizi (XVII əsr) bu “Divan”dan yeri gələndə bəhs etmiş və örnəklər gətirmişlər. Misirin “Xədəviyyə” kitabxanasında Əli əfəndi Helmi tərəfindən tərtib edilmiş kataloqda da Nizami Gəncəvinin türkcə əlyazma divanının mövcudluğu barədə məlumat verilir. Sədyar Vəzifə (Eloğlu) adlı müəllif həmin əlyazmanı “Divani-Nizami Gəncəvi — türkcə yeni tapılan əsərləri” adı ilə 2003-cü ildə çap etdirmişdir. Həmin əlyazmanı tədqiq edən Hüseyn Türksöy (professor Sənan İbrahimov divana ön söz yazaraq onu transliterasiya edib nəşr etdirmişdir) qeyd edir ki, XII əsrdək yaşamış, ya da XII əsrdə yaşayan tarixi

şəxsiyyətlər və həmin dövrün hadisələri barədə olan divan Azərbaycan dilinin XII əsr leksik sütunu əsasında yazılıb. Ən əsaslı dəlil odur ki, divanda Azərbaycan dilində işlənən gələcək zaman şəkilçiləri “acaq”, “əcək” həmin dövrün qrammatikasında “asar”, “əsər” kimi işlənirdi:

*“Müjdə ey xatiri pəjmürdə ki, dilbər gələsər,
Can sarayına əmir olmağa sərvər gələsər.”*

“Divan”ın Nizamiyə aid olduğunu sübut edən bir amillərdən biri də şerlərdəki pafosun N.Gəncəvi şerlərinə, dilinin isə Azərbaycan

türkcəsinə, məhz Gəncə ləhcəsinə uyğunluğudur. Burada elə ifadə və təşbhlərə rast gəlinir ki, onlara yaxın və bənzər ibarələr “Xəmsə”də də vardır. Bu da Azərbaycan dili ərəb əlifbası ilə yazılan “Divan”ın Nizami Gəncəviyə aid olduğunu bir daha sübut edir.

Nizamişünas Səid Nəfisi yazır: “Nizaminin divan şerləri tərəddüdsüz demək olar ki, vardır, və ən yaxşı dəlil onun özünün didikləridir. “Leyli və Məcnun” poemasında deyir: “Sevinc bayramında idim. Keyqubad şənliyində, çatma qaşlarımı açmış, Divanıma qabağıma qoymuşdum.”²

Tarixi və elmi əsaslar da heç bir şübhə yeri qoymur. “Divan”da 1175-ci ildə hakimiyyətə gələn və dövlətin çiçəklənməsində əsaslı rol oynayan Azərbaycan Atabəylər dövlətinin hökmdarı Məhəmməd Cahan Pəhləvan mədh olunur.

¹Bax: Dövlətşah Səmərqəndi. “[Təzkirətüş-şüəra](#)”

²Divani-Nizami [Gəncəli], Türkcə (Azərbaycanca) [qəsidələr-qəzəllər] s..5

Nizami Gəncəvinin də bu divanda şair və elm adamlarına xüsusi rəğbəti olan Məhəmməd Cahan Pəhləvanı mədh etməsi daha məntiqə uyğundur. Bildiyimiz kimi, “Xosrov və Şirin” poeması da Məhəmməd Cahan Pəhləvana həsr olunub və ona görə də, onun mədhi bir daha Azərbaycan dilində tapılan “Divan”ın məhz Nizami Gəncəviyə aid olmasına əsas verir.

Azərbaycan dilinin etnoqrafik leksikasında mühüm yer tutan oyun adlarının da Nizamidə işlənməsi faktını qeyd etmək yerinə düşər. Həm də maraqlıdır. Azərbaycan xalqının qədim məişətində geniş yer tutan çovğan oyunundan “Xosrov və Şirin”də Xosrovun Şirinlə çovğan oynaması hissəsində bəhs olunur:

*“Çovğan oynamaqda çox zirəkдилər,
Göydə çalırдилər topu müxtəsər.”¹*

Nizami Gəncəvidə “Dədə-Qorqud” motivləri

Azərbaycan tarixi, adət-ənənələri, dövrün tarixi şəxsiyyətləri barədə məlumatlarla zəngin türkcə “Divan”dakı şeirlərdən görünür ki, Nizami dövründə dil norması “Kitabi Dədə-Qorqud”dan sonra yaranmış bir dilin məhsuludur.² “Yeddi gözəl” əsərində “Kitabi Dədə-Qorqud”dan faydalanan ədib “Səqlab şahzadəsinin nağılı”nda “Qanlı Qoca oğlu Qanturalının boyu”ndan istifadə etmişdir. “Səqlab” sözünün birinci hecasındakı “Saq” türk tayfalarından saqların adına uyğundur.³

“Xəmsə”də Nizamının işlətdiyi türk sözlərinə nümunələr gətirək:

*“Bə novki-tiri hər xatun suvari,
Füru dadə zi ahu mərəğzari.”*

“Xanım” deyə bu gün işlətdiyimiz “xatun” kəlməsi yalnız Azərbaycan xalqına məxsus sözdür. Bu kəlməyə “Dədə Qorqud”da rast gəlirik: Burla xatun, Selcan xatun. Bundan başqa, şair əski türk mifoloji adlarını da: “Ayxan”, “Qaraxan” (“Oğuzxan” dastanı), “Ayxan Xuban” və b. əsərlərinə daxil etmişdir. “Şahların arzusu Turan xatun” misrasındakı “xatun” sözünü “məlakə” mənasında işlətməmişdir.⁴

“Heyranedicici calğıcı avazxanalar,

Ozan sayacağı oxuyardılar”

“Ozan” kəlməsi müasir dilimizdə “aşiq” kimi işlənir. Bu kəlməyə də “Dədə Qorqud”da rast gəlirik.

Və ya:

“Xani-xanan rəvanə gəşt zi Çin,

Ta şəvəd xanəgiri-şahi zəmin”

(Xanlar xanı Çinə yola düşdü, er üzü şahının evini tutsun)

Burada “xani-xanan” ifadəsi “Dədə Qorqud”da rast gəldiyimiz “xanlar xanı”nın tərcüməsidir. “Xani-xanan” fars dilinə yad bir tərkibdir. Həmin məna farsca “şahən-şah” kimi ifadə edilir. Nizamidə isə, ümumiyyətlə, başçı mənasında işlədilən “xan” kəlməsi çoxdur.

Başqa nümunə:

“Befərmud şəh ta dilirani-rum,

Nümayənd çalış dərən mərzu bum.”

(Şah buyurdu ki, Rum igidləri burd çalış etsinlər)

“Çalış” azərbaycancadır, hərbi termindir. Çalmaq-vurmaq, qılınc ilə hücum etmək deməkdir. “Dədə Qorqud”da bu kəlməyə hər dastanın sonunda rast gəlirik. Dədə Qorqud alqış edəndə “...çaparkən ağ-

¹N.Gəncəvi. “Xosrov və Şirin”. ADN, 1947, s.107

²Divani-Nizami [Gəncəli], Türkcə (Azərbaycanca) [qəsidələr-qəzəllər] s.8

³“Azərbaycan müəllimi” qəzeti. 12 noyabr 1998, s.3

⁴Cavad Heyət. Xəmsə”də türkcə sözlər. “Ədəbiyyat” qəzeti. 4 noyabr 2011-ci il. №41. səh.1

boz atın büdrəməsin, çalışanda qara polad üz qılıncın kütləşməsin, Allah verən umudun üzülməsin.”¹

Nizaminin işlətdiyi əski türk mənşəli sözlərə diqqət edək:

qət(qat)-yan, hüzur

“Ol kim *qətində* dini-biqədrdir necə kim Cahil *qətində* alim, alim *qətində* cahil.”

(O şəxs ki, onun yanında imanlı olanlar qədrsizdir, necə ki, cahil yanında [alim görünür](#), alim yanında cahil).

“*Dədə Qorqud*”da “*qətində-qətində*”:

Bayındır xanın qətində sənə qəzəb ola.”

alaçuq-alaçuq:

“*Himmə ərbi sarayında qəlp pulanə deyim, Türkmən alaçığı fillərin ayağı altında dayanarmı.*”

qırmızı:

“*Gecə başqa bir rəng aldı, Qırmızılığı buraxıb qaraldı.*”

tutmac (türk yeməyi)

“*Ari anra ke, dər şəkəm dohol əst, Bərgə tutmac beh ze bərgə gol əst –*

(*Qarnı [təbil kimi ac olana](#),*

Tutmac yarpağı gül yarpağından yaxşıdır)”

M.Ə Rəsulzadə “Azərbaycan şairi Nizami” kitabında Nizami əsərlərindən türk sözlərinə nümunələr göstərmişdir:

Beyrəq- bayraq

“*Pərvin ze hərir-e zərd-o-əzrəq*

Bər səncaq-e ər keşide beyrəq.”

Pərvin ulduzu sarı ipəkdən olan bayrağı qızıl bir sancağa çəkmişdir. Bizim bayraq

dediyimiz şeyi Nizami iki yerə ayırır: dirəyinə sancaq, parçasına bayraq deyir.²

Və ya:

Cok – çox (qələbəlik mənasında)

“*Ayəd həme ruz sər qoşade*

Coki ço səg əz pey uftade.”

Məcnun haqqında: hər gün başıaçıq şəkildə gəlir və arxasınca bir çox adamlar düşür.³

Bunlardan başqa, çətir, sürmə, alaçuq, amac, sancaq, çavuş, muncuq, uşaq, tutuq (çətir, örtü mənasında); yağ (düşmən); eylaq (yaylaq, dağlıq); gərdək (kürəkən – gəlin çadırı); sav (təklif, vergi); arıq (çapar at, arıq); yağlıq (oxluq); qarınca (qarşıqa); şillə (tapanca) və s. kimi türk sözlərinə olduqca tez-tez təsadüf edilir. Dahi Nizaminin ana dilinə bağlılığının sübutu olan belə dəlilləri istərdiyimiz qədər tapmaq mümkündür.

Nəticə

XII əsr Türk-Azərbaycan islam renesansının ən yüksək zirvəsi Nizami Gəncəvi yaradıcılığı Azərbaycan milli hadisəsi olsa da, əsrlərdir onun bu hüdudlara sığmayan irsinə maraq daha da artır, çoxalır. Müəyyən tarixi şərait səbəbindən fars dilində yazsa da, Nizami yaradıcılığı Azərbaycan mənliliyinin bədii ifadəsidir. Qəlbi türk sevgisi ilə döyünüb qələmi farsca yazan dahi ŞAİR ana dili olmayan dildə türk möcüzəsi yaratmış, farsdilli ədəbiyyatda Azərbaycan məktəbinin əsasını qoymuşdur.

Böyük mütəfəkkir Nizami Gəncəvini bizdən əsrlər ayırsa da, onun bədii-estetik ideyaları, dərin xəlqiliyi, vətənpərvərlik və beynəlmiləçiliyi, xalqımıza məhəbbətlə dolu poemaları indi də hər kəs üçün müasirdir.

¹H.Araslı. Nizamidə xalq sözləri, xalq ifadə və zərhməsəlləri. SSRİ EA Xəbərləri, №8, 1942, səh.4 // Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı.”Öndər”. 2004. 376 s. səh. 84

² M.Ə.Rəsulzadə. Azərbaycan şairi Nizami, s.224

³

Nizami ensiklopediyadır. Məqalədə göstərilən nümunələr bir daha göstərir ki, Nizami irsi təkcə ədəbiyyatşünaslığımız üçün deyil, həm də dilçilik, etnoqrafiyamız, tariximiz, ümumən mənəvi varlığımızın digər sahələri üçün səciyyəvi faktlar ortaya qoyur. Belə ki, onun bütün əsrlər üçün öz bədii gücünü saxlayan əsərləri Azərbaycanın o dövrdə keçdiyi tarixi hadisələri, mədəniyyətini aydın şəkildə əks etdirir. Və böyük türklük ideali Nizaminin bütün əsərlərində əzəmətlə səslənir. Zaman, tarixi şərait onun türk sözünü, düşüncəsini ala bilməmişdi. Yad bir dildə ölməz abidələr yaradan Nizami lüğətində Azərbaycan türkcəsi yetəri qədərdir, doğma dilinin ədəbi örnəkləri, ozan-aşıq mühiti, bayatılar, atalar sözləri əsərlərində xüsusi sevgi ilə ifadə edilir. Dahi Nizaminin ana dilinə bağlılığının sübutu olan belə dəlillərə onun yaradıcılığında tez-tez rast gəlinir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan müəllimi qəzeti. 12 noyabr 1998
2. C.Heyət. Kamillik zirvəsi. Bakı. "Azərənəşr". 2009. 377 s.
3. C.Heyət. Xəmsə"də türkcə sözlər. "Ədəbiyyat" qəzeti. 4 noyabr 2011-ci il. №41
4. Divani-Nizami [Gəncəli]. Türkcə (Azərbaycanca) [qəsidələr-qəzəllər] Bakı. "Nurlar", 2006. 64 s.
5. Dövlətşah Səmərqəndi. "[Təzkiyətüş-şüəra](#)"
6. H.Araslı. Nizamidə xalq sözləri, xalq ifadə və zərb-məsəlləri. SSRİ EA Xəbərləri. №8. 1942
7. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı."Öndər".2004. 376 s.
8. M.Ə.Rəsulzadə. Azərbaycan şairi Nizami. Bakı. "Azərənəşr". 1991. 232 s.
9. M.Yusifov. Nizamidə azərbaycançılığın təməli. "Xalq" qəzeti, 13 noyabr 2011-ci il.
10. N.Gəncəvi. "Xosrov və Şirin". ADN. 1947
11. N.Gəncəvi. "Yeddi gözəl". Bakı. "Lider". 2004. 336 s.
12. Nizami. Lirika. Sirlər xəzinəsi. Bakı. "Yazıçı". 1988
13. С.Ибрагимов. Тюркство Низами. 2015, 64 с.